

ЕКОЛОГО-БІОБЕЗПЕКОВІ ПРОБЛЕМИ ПОРОДЖЕНІ СТИХІЙНИМИ СМІТТЄЗВАЛИЩАМИ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

ECOLOGICAL AND BOARDING PROBLEMS ARE GENERATED BY NATURAL LANDFILLS OF ZAKARPATTYA REGION

Василь Дочинець, аспірант, e-mail: mr.dochinec@gmail.com, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, ORCID: 0009-0007-2119-7382

Тарас Шуплат, старший викладач кафедри екологічної безпеки, e-mail: tarasshyplat@ukr.net, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, ORCID: 0000-0003-3497-2636

Наталія Попович, головний спеціаліст відділу документального забезпечення та архіву Львівського окружного адміністративного суду, кандидат технічних наук, e-mail: vinata7@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1044-1515

<https://doi.org/10.32447/bcet.2025.17>

Анотація. У дослідженнях розглядаються питання проблематики нераціональності системи управління відходами, результатами чого є комплексні загрози еколого-біобезпекowego характеру для навколишнього природного середовища та населення. Детально розглядаються питання причин виникнення стихійних сміттєзвалищ в Україні в цілому та в Закарпатській області зокрема. Розкрито результати маршрутних спостережень з виявлення стихійних сміттєзвалищ на берегах річок, у містах, поблизу лісових масивів Закарпатської області. Приведено рекомендації, спрямовані на оптимізацію системи управління відходами у регіоні задля унеможливлення виникнення нових стихійних сміттєзвалищ, що необхідно для підвищення рівня екологічної безпеки регіону.

Ключові слова: управління відходами, стихійне сміттєзвалище, полігони, відходи, екологічна безпека, біобезпека, транскордонне забруднення, природоохоронне законодавство.

Abstract. The research deals with the issues of irrationality of waste management system, the results of which are complex threats to ecological and biobeshetic nature to the environment and the population. The issues of the causes of natural landfills in Ukraine as a whole and in the Zakarpattya region in particular are considered in detail. The results of route observations on the detection of natural landfills on the banks of rivers, in cities, near the forest areas of the Transcarpathian region are revealed. Recommendations aimed at optimizing the waste management system in the region to prevent the emergence of new natural landfills, which is necessary to increase the level of environmental safety of the region.

Keywords: waste management, spontaneous landfill, landfills, waste, environmental safety, biobace, cross -border pollution, environmental legislation.

1. ВСТУП

Комплекс проблем, спричинених нераціональністю системи управління відходами в Україні, займає одне із провідних місць серед безпекових загроз для навколишнього природного середовища та населення.

Проблема впливу різних категорій відходів в Україні, має значну тривалість і глобальність її впливу носить загальнонаціональний характер. Адже складно уявити будь яку область чи об'єднану територіальну громаду, котрі не зіштовхуються з нею. Дана проблема

постала десятки років тому, а окремі місця захоронення відходів, розрослися настільки, що виглядають мало не державами в державі.

За статистичними даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України⁵⁵³, в нашій країні є близько 6000 офіційних сміттєзвалищ та полігонів (діючих та тих, що вийшли з експлуатації), які займають понад 9 тисяч гектарів території. Також налічується понад 30 тисяч стихійних сміттєзвалищ. Дані об'єкти породжують екологічні, санітарно-гігієнічні, біобезпекові загрози, масштаб яких, буквально щодобово зростає через відсутність реальних практичних рішень, спрямованих на їхню нейтралізацію.

За підрахунками Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України в країні щорічно утворюється понад 10 мільйонів тонн відходів, з яких лише незначний відсоток сортується і йде на переробку. Кожен громадянин України в середньому, щорічно утворює від 200 до 300 кілограмів побутових відходів, тобто близько 1 кг сміття щодня⁵⁵⁴.

Для вирішення цієї проблеми необхідно цілу країну “покрити” мережею сміттєпереробних і сміттєспалювальних заводів та сміттєсортувальними лінійними комплексами. За підрахунками Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, необхідно побудувати 207 нових сучасних сміттєпереробних заводів в Україні за майже 4 мільярди доларів. Це допоможе наздогнати середній рівень переробки по Європейському Союзу.

2. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Побутові відходи, як один із найбільш динамічно зростаючий вид відходів спричиняють захаращення значних площ дорогоцінної землі, наносять не виправну шкоду навколишньому природному середовищу, через забруднення отруйними токсичними речовинами повітряного басейну, ґрунту, поверхневих і підземних вод, генерують значну кількість хвороботворних бактерій, мікроорганізмів, патогенів, які спричиняють біобезпекові загрози, спричиняють деградацію ландшафтно-територіальних комплексів, впливають на стан здоров'я населення та рівень продовольчої безпеки країни.

Офіційно зареєстровані полігони твердих побутових відходів небезпечні у разі відсутності на його території **сміттєсортувального обладнання** чи сміттєпереробного підприємства, концентрування значних об'ємів різноструктурованих відходів. Та дані об'єкти, хоча б піддаються офіційному підрахунку, статистичним та науковим дослідженням.

Ще однією гранню небезпеки не облаштованості системи управління відходами є вплив стихійних сміттєзвалищ, які виникають часто в певній мірі хаотично та створюють складнощі з їх обліком, оцінкою реальної кількості відходів, які концентруються на них, складністю проробки та планування природоохоронних заходів, спрямованих на зниження рівня їх впливу.

Дана проблема притаманна усім регіонам нашої країни. Стихійні сміттєзвалища можуть містити різні типи відходів надвисокого рівня небезпеки. Окрім того, їх розміщення здійснюється без урахування діючих санітарних правил і норм. Статистично найчастіше вони концентруються неподалік населених пунктів (невеликих міст, селищ міського типу, сіл). До таких місць можна віднести ділянки лісосмуг, заглиблення, балки та яри, котрі тягнуться вздовж автодоріг, сільськогосподарських угідь, узбережжя водойм, на території лісових масивів, зовнішніх і внутрішніх узлісь, де вражаються отруйними речовинами значні території, відбувається загибель рідкісних видів флори та фауни, а населені пункти отримують

⁵⁵³ Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua/>

⁵⁵⁴ Кравченко М.Г. Управління побутовими відходами в Україні. Запоріжжя: Гельветика 2019. 470 с.

забруднену воду і їдкий неприємний запах, який є результатом випарів у повітря, відбувається активізація екзогенних процесів, зміна гідрогеологічного балансу і умов поверхневого стоку, утворюються фільтрати, розвиваються ерозійні процеси, горіння територій, збільшується навантаження на ґрунти, вилучаються з господарського обігу значні площі земельних ділянок⁵⁵⁵.

Не так давно, а саме 30-50 років на типових сміттєзвалищах і Україні практично не зустрічалась пластикової упаковки, а в наш час це дуже складна і поширена проблема. Практично усі майже всі продукти мають декілька шарів пакування, виготовлених із синтетичних полімерних матеріалів.

Значною проблемою, котра хронологічно подовжує загрози, є різна тривалість процесів розкладу певних матеріалів: скло – понад 1000 років, газетний папір – від одного місяця до року, офісний папір – 2 роки, картон – впродовж 3-х місяців, поліетиленові пакети – 100-200 років, пластикові тари – 180-200 років, металеві банки – 10 років, побутовий одяг та взуття – 10 років, авто акумулятори – 100 років, фольга – понад 100 років, батарейки та гальванічні пристрої – 110 років, гумові покриття – 120-140 років, алюмінієві банки – понад 500 років та ін.⁵⁵⁶

3. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Як показують дані маршрутних досліджень, на стихійних сміттєзвалищах присутні різні види відходів, в тому числі і ті, котрі категорично забороняється змішувати разом із побутовими, наприклад відходи медичного походження та небезпечні.

В рамках моніторингової статистичної оцінки кількості стихійних сміттєзвалищ, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, успішно декілька років тому, розмістило на своєму офіційному сайті **інтерактивну мапу сміттєзвалищ України**, де можна в онлайн режимі залишити індивідуальне повідомлення щодо виявленого сміттєзвалища та його координат на місцевості. Таким чином фахівці Міністерства пропагують громадянську відповідальність та суспільну солідарність у протидії даних загрозі⁵⁵⁷.

Серед головних причин виникнення стихійних, несанкціонованих звалищ, за даними вітчизняних науковців та дослідників, виділяють наступні⁵⁵⁸:

1. Надмірне заповнення місць розміщення твердих побутових відходів та значна потреба у нових місцях складування. Дуже часто стан існуючих місць складування є незадовільним, недостатньо об'єктованим. З майже 6 тис. офіційно відомих місць видалення побутових відходів, біля 6% є перевантаженими, а 1646 од. (30%), практично не відповідають нормам екологічної безпеки. До того ж надто низькими та повільними є роботи з паспортизації та рекультивації сміттєзвалищ. За статистичними даними близько 36% об'єктів потребували паспортизації, а 550, становить 10% рекультивації. У контексті цього потреба нових місць складування становить, за даними Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, становить 400 одиниць.

2. Недостатній рівень охоплення населення малих міст, селищ міського типу послугами з вивезення побутових відходів. Це теж складна проблема, яка потребує організаційного вирішення.

⁵⁵⁵ Popovych V.V. Efficiency of the dusk-carts operation in the environment "city-landfill" / V.V. Popovych, O.V. Prydatko, M.I. Sychevskiy // Bulletin of National Forest Engineering University of Ukraine(NFEUU) . 2017. Vol. 27, № 10. P. 111-116. (Ukr)

⁵⁵⁶ Голос Карпат. URL: <https://goloskarpat.info/boundless/61b105522c89f/>

⁵⁵⁷ Ліман А.М., Хандогіна О.В. Аналіз факторів виникнення стихійних сміттєзвалищ в Україні. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих вчених, Харків, 22-23 листопада 2018 р. Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова С. 161-163

Тут виділяють кілька причин:

- відсутність або ж низька якість автомобільних доріг у сільській місцевості, для якої характерна низька щільність населення та значні віддалі між населеними пунктами та об'єктами поводження з відходами;

- нестача спеціального обладнання, наприклад контейнерів, сміттєвозів та кваліфікованих кадрів, яка в основному обумовлена нестачею фінансування у місцевому бюджеті;

- низький рівень екологічного виховання населення та відношення до проблеми управління відходами. Часто питання безпеки довкілля та місць проживання, у окремих категорій населення відходить на другий план у порівнянні із добробутом і забезпеченням побуту;

3. Неякісні послуги з вивезення твердих побутових відходів, що характерні для малих міст, селищ міського типу, сіл, що напряду пов'язані із наступними факторами:

- *застарілий спецавтотранспорт/Іт та його дефіцит*. Усереднений показник зношеності сміттєвозів складає до 70%. Варта зазначити, що найчастіше використовуються для цих потреб невеликі автомобілі, у яких низька ефективність функціонування, якщо відстань від району збору відходів до місця розвантаження, перевищує 5-10 км;

- *зношені контейнери або їх нестача*. Серед контейнерів Найбільш використовуваними є пластикові та металеві контейнери, без кришок чи транспортних коліс. Коли ці контейнери виходять з ладу, то їх неможливо пересувати вручну, а вивантаження можливо лише з використанням сміттєвозів, обладнаних пристроєм бокового завантаження. Ще однією проблемою, є те, що через відсутність кришок у теплу пору року розкладання відходів протікає інтенсивніше, а в зимовий період призводить до їх замерзання, що ускладнює вивантаження, перевезення і обробку відходів. Трапляються ще й випадки вивезення твердих побутових відходів безконтейнерним способом за графіком;

- *недотримання графіку вивезення твердих побутових відходів*. Через несвоєчасне вивезення відходів, вони стають осередками розмноження гризунів і комах, джерелом інфекційного забруднення;

- *недотримання вимог щодо облаштування контейнерних майданчиків*. Згідно рекомендацій, контейнерні майданчики, де відбувається роздільне збирання побутових відходів, мають мати водонепроникне тверде покриття та бути обладнані навісами, загорожами та бути ізольованими від об'єктів обслуговування населення, господарських дворів, магістральних вулиць смугою зелених фітомеліоративних насаджень, захищеними від зграй здичавілих міських тварин;

- *неефективність тарифної сітки послуги у сфері поводження з побутовими відходами*. У зв'язку з процесами децентралізації, основна частка відповідальності у тарифоутворенні, покладається на місцеву владу об'єднаних територіальних громад, об'єднання співвласників багатоквартирних будинків. Дуже часто величина тарифів для споживачів не залежить від фактичного обсягу відходів, тарифи є недостатніми для операторів, що не дозволяє їм покрити витрати на утримання екологічно безпечної інфраструктури;

- *недосконалий маршрут руху сміттєзбирального транспорту*. Формування маршруту для збору відходів потребує комплексного підходу, де враховуються наступні фактори: рух транспорту в межах міста і по замиській дорозі; віддаль від гаража до обслуговуваної зони збору відходів (*прямий маршрут*); під'їзні шляхи для сміттєвоза і наявний вільний простір поблизу майданчика, віддаль між контейнерними майданчиками та відстань від точки вивантаження відходів до гаража (*зворотній маршрут*);

4. *Низька екологічна культура та свідомість населення*. Ці поняття повинні включати ідеали і цінності, норми поведінки, екологічну відповідальність, почуття обов'язку перед навколишнім

природнім середовищем. В цілому культура – це спосіб життя людини і суспільства, а екологічна свідомість – сутність екологічної культури. Тут ідеться і про виховання у різних поколінь відчуття відповідальності за стан довкілля, усвідомлення необхідності його збереження, як на рівні спільнот, так і на особистому рівні.

Значна проблема із стихійними сміттєзвалищами уже кілька десятиліть фіксується на території Закарпатської області, площа якої становить 12777 км², а кількість населення – 1,244 мільйона, густота населення – 97,34 осіб/км²⁵⁵⁹.

Тут у природних екосистемах (лісових, поблизу сільськогосподарських угідь, вздовж берегової лінії річок) з кожним роком фіксується значна кількість стихійних сміттєзвалищ.

Особливо актуальним це питання постає на початку весни та в період паводків, коли в долинах і в звивинах уздовж течії річок, екологами і місцевим населенням виявляються численні сміттєзвалища, які формуються внаслідок зносу відходів течією річок. У звивистих заглибинах берегової лінії формуються концентруються відходи в основному побутового походження.

Особливо забрудненою є найбільша річка регіону – Тиса, яка є лівою притокою Дунаю. Її протяжність у межах України становить 201 км. Вона утворюється в наслідок злиття Чорної і Білої Тиси за 4 км вище міста Рахова.

Проблема носить транскордонний характер, тому що Тиса і Латориця, є транскордонними річками, котрі несуть свої швидкоплинні води у країни ЄС, Тиса в Угорщину та Сербію, а Латориця – у Словаччину.

У наслідок численних маршрутних спостережень вздовж річки Тиси нами фіксувались значні концентрування відходів, котрі унеможливлювали доступ до берегової лінії річки⁵⁶⁰ (рис. 1).

Рисунок 1. Приклад одного із виявлених стихійних сміттєзвалищ на березі мальовничої річки Тиси (Закарпатська область)

Так, лютневий паводок 2025 року зібрав сміття з берегів та зон заплави річки, через що утворилися нові сміттєві затори та збільшилися в розмірах існуючі з минулого року. Частину відходів течія річки знесла нижче до державного кордону.

⁵⁵⁹ Екологічний паспорт Закарпатської області за 2023 рік. Ужгород: Закарпатська обласна державна адміністрація, 2024. 171 с.

⁵⁶⁰ Доповідь про стан навколишнього природного середовища Закарпатської області за 2023 рік. Ужгород: Департамент екології та природних ресурсів Закарпатської обласної державної адміністрації, 2024. 148 с.

Варта зазначити, що в зимовий період головною проблемою зі збору відходів з берегової лінії річок, обліку їх обсягів теж є утрудненим. Не останню роль у процесах переносу відходів і взимку, відіграють часті відлиги та перепад добових температур.

Чимало природоохоронних організацій місцевого значення та природоохоронців здійснюють роботи з пошуку відходів, позначення їхніх координат на карті, допомагають у прибиранні.

З використанням техніки водників, громадські активісти – прибирають, сортують відходи: пластик, скло здають на переробку; деревину віддають малозабезпеченим мешканцям. Одну із таких локацій, можна побачити на рисунку 2.

Рисунок 2. Місце концентрування побутових відходів у межах прибережного “хвилястого” ландшафту річки

Громадські активісти стверджують, що серед відходів, які надходять в Угорщину з України, є також румунські та словацькі. Тому вже багато років ведуться роботи з налагодження діалогу та співпраці України з Словаччиною, Угорщиною, Румунією, в питаннях подолання цих загроз. Важливим аспектом у подоланні цієї проблеми, яка суттєво знижує рівень екологічної безпеки регіону, є визначення місць облаштування пасток на берегах річок, де можна було б акумулювати відходи, щоб не допускати його потрапляння за кордон, облаштування камер спостереження, аби визначати, звідки відходи потрапляють до річок.

За підрахунками міжнародних природоохоронних організацій з р. Тиси виловлено до 200 тис тонн відходів, значну частку з яких має пластик⁵⁶¹ (рис. 3).

Рисунок 3. Типова картина заповнення поверхні р. Тиси відходами

⁵⁶¹ На Закарпатті виявили несанкціоновані сміттєзвалища. URL: <https://eco.rayon.in.ua/news/588079-na-zakarpatti-viyavili-nesanktsionovani-smittsezvalishcha>

На поверхні води можна досі побачити значну кількість ПЕТ-пляшок та іншого сміття. Але й існує інший тип забруднення, який неможливо побачити неозброєним оком. Це мікропластик, що потрапляє в річки через стічні води та через руйнування великих шматків. Дослідниця Тімеа Кішш (Kiss Tímea), доцент Сегедського університету, наводить наступний загрозливий приклад: осад у Тисі містить 3-4 тисячі мікрочасток пластику на кілограм. Це перевершує навіть забруднення річки Ганг в Індії.

У 2021 році працівники водного господарства очистили річку на понад 2100 м³ змішаних відходів, з яких кількість побутових відходів перевищила 400 м³.

Значна кількість сміттєзвалищ зафіксована також і на берегах інших річок регіону – Латориці, Боржави, Терєблі і Терєсви.

Таким чином проблема надзвичайно глобальна і потребує негайного масштабного вирішення.

Не менш значні загрози створюють стихійні сміттєзвалища на суходолі, зважаючи на те, що статистично кожен українець накопичує 250–300 кілограмів сміття, з них утилізується лише 5%. В Ужгороді цей показник дещо вищий – 14%. Існуючий полігон селі Барвінок, куди звозять тверді побутові відходи з міста та ОТГ, уже роками переповнений більш ніж на 90%. Даний полігон, площею 3,7 га, працює з 1999 року і є єдиним місцем захоронення сміття для жителів Ужгородської громади.

Щонайменше в 120 населених пунктах Закарпаття відсутні законно облаштовані сміттєзвалища, оскільки немає для цього коштів.

Тому дуже багато стихійних сміттєзвалищ фіксуються щорічно на території лісів, в ярах, поблизу сільськогосподарських угідь, навіть й у містах.

Наприклад у квітні 2025 року у місті Ужгороді виявлено працівниками Державної екологічної інспекції у Закарпатській області, стихійне сміттєзвалище в районі вулиць Гранітної та Прикордонної⁵⁶² (рис. 4).

Рисунок 4. Стихійне сміттєзвалище у місті Ужгороді (квітень. 2025 р.)

Державною екологічною інспекцією розраховано 825 тисяч 363 гривні шкоди внаслідок засмічення земель.

⁵⁶² В Ужгороді на двох вулицях виявили стихійні сміттєзвалища. URL: [https://suspilne. Media / uzhhorod/996359-v-uzgorodi-na-dvoh-vulicah-viavili-stihijni-smittezvalisa-dovkillu-zavdali-skodi-na-ponad-825-tisac-griven/](https://suspilne.media/uzhhorod/996359-v-uzgorodi-na-dvoh-vulicah-viavili-stihijni-smittezvalisa-dovkillu-zavdali-skodi-na-ponad-825-tisac-griven/)

Значні стихійні сміттєзвалища, виявлено й в інших місцях регіону. В ході візуального обстеження громади виявили несанкціоновані звалища різного роду відходів (пластикові пляшки, скло, залишки будівельних відходів) на початку населеного пункту Лінці, площею 862 м², несанкціоноване розміщення твердих побутових та інших відходів зафіксоване в селі Гайдош, поблизу польової дороги, орієнтовною площею близько 400 м². Крім цього, стихійне звалище відходів подібної площі виявили в селі Пацканьово, неподалік високовольтної лінії електропередач.

Виникнення таких небезпечних для навколишнього природного середовища об'єктів, є наслідком невпорядкованої, часто стихійної, нераціонально організованої системи управління відходами в Закарпатській області.

З 1 січня 2018 року в Україні працює вимога, яка зобов'язує сортувати відходи. На цьому акцентувалась увага у Законі України “Про відходи”, помітне місце даному важливому процесу відводиться і в новому діючому Законі України “Про управління відходами”, завданням якого є побудова в Україні системи управління відходами за моделлю, стандартами та системою пріоритетів, котрі діють у Європейському Союзі⁵⁶³.

Для забезпечення цієї вимоги, необхідні пункти збору обладнані контейнерами для роздільного збору. З чим у регіоні є певна проблема. Встановлено, що основними побутовими відходами у селах регіону є пластикова упаковка, скло, пакувальні матеріали (поліетиленові плівки, картон). Саме ці типи відходів переважають у структурі наповнення виявлених стихійних сміттєзвалищ (рис. 5).

Рисунок 5. Стихійне сміттєзвалище, виявлене поблизу лісового масиву

Як відомо, в Україні діє Інтерактивна мапа сміттєзвалищ esomara.gov.ua⁵⁶⁴, котра дозволяє оперативно визначити розташування найближчого пункту приймання вторинної сировини в кожному регіоні України. Наприклад на території закарпатської області таких пунктів – 129.

Тому дуже важливим завданням для вирішення проблеми стихійних сміттєзвалищ регіону є створення системи сортування відходів, організація їх збору та вивезення, вторинна переробка, створення комплексу сміттєпереробних і сміттєспалювальних заводів.

Виходячи з універсальності проблеми та комплексу загроз навколишньому природному середовищу варта виділити наступні пропозиції до органів місцевої влади, щодо ліквідації та запобіганню утворення стихійних сміттєзвалищ у Закарпатській області.

⁵⁶³ Закон України “Про управління відходами” № 2849-IX від 13.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text>

⁵⁶⁴ Інтерактивна мапа сміттєзвалищ esomara.gov.ua. URL: <https://deplv.gov.ua/2019/11/30/diye-interaktyvna-mapa-smittyezvalyshh/>

Дані рекомендації, були розроблені експертною групою в рамках проекту “Громадська інвентаризація несанкціонованих сміттєзвалищ”, як методична допомога органам місцевого самоврядування, з метою забезпечення дотримання природоохоронного законодавства, недопущення розміщення стихійних сміттєзвалищ, вжиття заходів з їх виявлення та ліквідації, проведення природоохоронних профорієнтаційних робіт серед населення⁵⁶⁵.

Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад, згідно статті 33 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”) повинні здійснювати контроль: за додержанням земельного та природоохоронного законодавства, використанням і охороною земель, природних ресурсів загальнодержавного та місцевого значення, здійснення контролю за впровадженням заходів, передбачених документацією із землеустрою⁵⁶⁶.

Важливою складовою відповідальності місцевої влади, є здійснення заходів щодо забезпечення ліквідації несанкціонованих і неконтрольованих звалищ відходів, здійснення контролю за діяльністю об’єктів управління з відходами, складання і ведення реєстру об’єктів утворення відходів, видача дозволів на здійснення операцій у сфері управління відходами.

У відповідності до раніше згаданої статті 30 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”, вирішення питань щодо збору, транспортування, утилізації і знешкодження побутових відходів, покладено на органи місцевого самоврядування, а стаття 33 цього ж закону, до повноважень у сфері регулювання земельних відносин та охорони навколишнього природного середовища відносить:

- здійснення контролю за додержанням земельного та природоохоронного законодавства, використанням і охороною земель, природних ресурсів загальнодержавного та місцевого значення;
- здійснення контролю за діяльністю суб’єктів підприємницької діяльності у сфері поводження з відходами;
- здійснення контролю за додержанням юридичними та фізичними особами вимог у сфері поводження з побутовими та виробничими відходами;
- розгляд справ про адміністративні правопорушення або передача їх матеріалів на розгляд інших державних органів у разі порушення законодавства про управління відходами.

Підставою для засідання профільної комісії є: повідомлення про факти виявлення відходів, які розглядаються на черговому засіданні. Комісія визначає кількість, склад, властивості, вартість відходів, ступінь їх небезпеки для навколишнього природного середовища і здоров’я населення та вживає заходів до визначення власника відходів. У разі необхідності для визначення власника відходів та їх оцінки можуть залучатися правоохоронні органи, відповідні профільні спеціалісти та експерти.

За результатами своєї роботи комісія складає акт, що передається до місцевої державної адміністрації чи органу місцевого самоврядування для вирішення питання про подальше поводження з відходами.

Задля запобігання або зменшення обсягів утворення відходів, виявлені стихійні відходи беруться на облік. Органи місцевого самоврядування у сфері поводження з відходами забезпечують ліквідацію несанкціонованих і неконтрольованих звалищ⁵⁶⁷.

⁵⁶⁵ Проект “Громадська інвентаризація несанкціонованих сміттєзвалищ”. URL: <https://sd4ua.org/propozytsiyi-do-mistsevyh-organiv-vlady-shhodo-likvidatsiyi-ta-zapobigannyu-utvorenniya-styhiynyh-smittyezvalyshh/>

⁵⁶⁶ Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні”. від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

⁵⁶⁷ Кучерявий В.П., Попович В.В. Полігони твердих побутових відходів Західного Лісостепу України та проблеми їх фітомеліорації. Науковий вісник НЛТУ України, 22 (2), 56-66. 2012 . http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvntlu_2012_22_2_12

У разі виявлення порушень вимог природоохоронного законодавства, для подальшого реагування та притягнення винних осіб до відповідальності орган місцевого самоврядування подає до Державної екологічної інспекції області копію акта обстеження земельної ділянки за підписами членів комісії сільської ради з зазначенням площі порушених земель, картографічні матеріали та відомості про громадянина, яким порушено вимоги екологічного законодавства, адже захоронення побутових відходів дозволяється тільки на спеціально обладнаних для цього полігонах/звалищах.

Базовою є стаття 57 Закону України “Про управління відходами”, у якій зазначено, що особи винні в порушенні законодавства про відходи, несуть дисциплінарну, адміністративну, цивільну чи кримінальну відповідальність за порушення встановленого порядку поводження з відходами, що призвело або може призвести до забруднення навколишнього природного середовища, прямого чи опосередкованого шкідливого впливу на здоров’я людини та економічних збитків.

Відповідно до положень Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища”⁵⁶⁸ і “Про управління відходами”, лісокористувач повинен не допускати засмічення лісу і несе пряму відповідальність за прибирання несанкціонованих сміттєзвалищ виявлених на їх території.

Рекомендації щодо першочергових заходів з ліквідації та запобігання утворення стихійних сміттєзвалищ:

- розробити/корегувати та затвердити Схему санітарного очищення територіальної громади;
- розробити та затвердити Програму поводження з відходами територіальної громади до 2027 року;
- здійснити ліквідацію стихійних сміттєзвалищ та їх рекультивацію в межах територіальної громади;
- активізувати роботу з населенням, підприємцями, установами та організаціями стосовно укладення Договорів про надання послуг щодо поводження з побутовими відходами (послуг з вивезення побутових відходів);
- провести консультації з відповідними структурами та фахівцями щодо впровадження системи роздільного збирання побутових відходів на території громади;
- реалізувати інформаційно-просвітницькі природоохоронні програми в освітніх установах: дошкільних, загальноосвітніх і позашкільних виховних закладах;
- систематично поширювати інформацію щодо екологічно дружнього управління відходами через ЗМІ, соціальні мережі;
- проводити агітаційно-роз’яснювальну, екологічно-просвітницьку та виховну роботу з населенням із залученням активістів громадських організацій, щодо необхідності дотримання правил належного утримання територій населених пунктів, недопущення утворення несанкціонованих звалищ, впровадження роздільного збору окремих компонентів відходів.

Порядок дій у разі виявлення стихійних сміттєзвалищ у природних екосистемах:

1. Необхідно повідомити органи місцевого самоврядування або місцеву держадміністрацію.
2. Подати заяву до лісгоспу (ДП “Ліси України”), у випадку, коли стихійне сміттєзвалище розміщено на території лісового фонду⁵⁶⁹.
3. Зателефонувати на “Гарячу лінію” Державного лісового агенства України або ж написати в застосунок Міндовкілля “ЕкоЗагроза”, з вимогою провести перевірку, можливого правопорушення,

⁵⁶⁸ Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” від 25.06.1991, № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

⁵⁶⁹ ДП “Ліси України”. URL: <https://e-forest.gov.ua/>

за результатами якої Державна екологічна інспекція встановить факт забруднення та складе протокол про адміністративне правопорушення.

4. Для оформлення звернення необхідно обов'язково провести фото- або відеофіксацію та встановити точні координати виявленого стихійного сміттєзвалища.

5. Повідомити поліцію, оскільки забруднення земель є кримінальним правопорушенням у відповідності до статті 239 Кримінального кодексу України, яка передбачає накладення штрафу до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, на строк до трьох років.

Варта зазначити, що діюче природоохоронне законодавство передбачає встановлення відповідальності за засмічення лісів у формі штрафу для громадян від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а для посадових осіб – від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

4. ВИСНОВКИ

В результаті проведених узагальнюючих маршрутних досліджень, проаналізовано причини, які приводять до утворення стихійних сміттєзвалищ в Україні і зокрема у Закарпатській області. Окреслено комплекс небезпек для навколишнього природного середовища та населення, які вони спричиняють.

Розглянуто місця виявлення стихійних сміттєзвалищ, як на берегах річок Закарпатської області, так і на суходолі (на території населених пунктів, поблизу лісових екосистем). За результатами аналізу проблеми, сформульовано ряд узагальнених пропозицій природоохоронного, адміністративного, організаційного і екологічно-профорієнтаційного характеру, завданням яких є розроблення шляхів подолання загроз, які спричиняють стихійні сміттєзвалища.